Emro Science and Education
International open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz
OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 4 (2024) · “Milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish va yuqori iqtisodiy o‘sish sur’atlarini t... DOI: 10.5281/zenodo.24321264

ta’minlashning ustivor yo‘nalishlari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

unforeseen challenges. Bulletin of the Bohdan Khmelnytskyi Cherkasy National University. Series: "Pedagogical Sciences", 2. https://pedejournal.cdu.edu.ua/article/view/3810

MAMLAKATIMIZDA TO‘QIMACHILIK SANOATI KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘NALISHLARI

Nasibboyev Fazliddin Sirojiddinovich
“O‘zto‘qimachiliksanoat” uyushmasi
Ishlab chiqarishni muvofiqlashtirish boshqarmasi boshlig‘i o‘rinbosari

Annotatsiya. O‘zbekiston mustaqillik yillarida mamlakat hukumati ushbu sohani rivojlantirish bo‘yicha ko‘plab sa’y-harakatlarni amalga oshirib, uni mamlakat taraqqiyotining asosiy ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilab berdi. Agar 1991 yilgacha respublikada atigi 4 ta yirik to‘qimachilik majmuasi faoliyat ko‘rsatgan bo‘lsa, mustaqillik yillarida ulkan ishlab chiqarish salohiyatiga ega korxonalar tashkil etildi. Maqolada raqobatbardoshlik omillari va to‘qimachilik sohasini rivojlantirish muammolari tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: to‘qimachilik sanoati, paxta, ishlab chiqarishni rejalashtirish, sifatni oshirish, raqobatbardoshlik, samarali raqobat muhiti

Bugungi kunda O‘zbekistonda keng turdagi yuqori sifatli to‘qimachilik va tikuvchilik mahsulotlari ishlab chiqarishni tashkil etish, uni ishlab chiqarishni mahalliylashtirishni chuqurlashtirish, shuningdek, mahalliy ishlab chiqaruvchilarning eksport salohiyatini oshirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

To‘qimachilik va tikuvchilik sanoatini rivojlantirish uchun zarur huquqiy baza va qulay sharoitlar yaratilgan, bu boradagi islohotlarni yanada chuqurlashtirishga qaratilgan Prezident va hukumatning qator qarorlari qabul qilingan.

Qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarilishini ko‘paytirish maqsadida, “O‘zbekiston — 2030» Strategiyasini “Yoshlar va Biznesni qo‘llab-quvvatlash yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida ” PF-37 va “To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini rivojlantirishni yangi bosqichiga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risi”dagi PF-71 farmonlari bilan respublikada ishlab chiqarilmadyigan xom-ashyo mahsulotlari importi qilishda imtiyozlar berilgan. Har chorak yakuni bilan ushbu ro‘yxat bo‘yicha qo‘shimchalar kiritilib, tayyor mahsulotlar ishlab chiqarilishini rag‘batlantirish choralari ko‘rilmoqda.

Paxta to‘qimachilik ishlab chiqarish zanjirida qo‘shimcha qiymatning eng katta o‘sishi tayyor trikotaj va tikuvchilik mahsulotlarini tikish sohasiga to‘g‘ri keladi.

Biroq davlat siyosatida yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar eksportini ko‘paytirishga alohida e’tibor qaratilayotgani bois, keyingi yillarda paxta xomashyosi eksporti qisqarib bormoqda. Bunday siyosatning asosi mehnat, energiya, suv va xom ashyo tannarxi bo‘yicha raqobatbardosh ustunlikka ega bo‘lgan O‘zbekiston to‘qimachilik sanoati salohiyatini ro‘yobga chiqarishga intilishdir.

Shu bilan birga, kiyim-kechak va trikotaj sanoatining ulushi 20% dan kam, tikuvchilik sanoatining ulushi esa sanoat mahsulotining taxminan 10% ni tashkil qiladi.

O‘zbekistonda qiymat zanjirlari bo‘g‘inlari yakuniy natijaga – yuqori sifatli tayyor to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarishga yetarli darajada yo‘naltirilmagan. Buning sababi shundaki, aynan tayyor trikotaj va kiyim-kechak mahsulotlari ishlab chiqaradigan korxonalarda qo‘shimcha qiymat ishlab chiqarilmaydi va shunga mos ravishda zanjirning

Published: 23.12.2024
Cite this article: Nasibboyev Fazliddin Sirojiddinovich (2024). Mamlakatimizda to‘qimachilik sanoati korxonalari samaradorligini oshirish yo‘nalishlari. Emro Science and Education, 1(4). https://doi.org/10.5281/zenodo.24321264
© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

qolgan bo‘g‘inlaridagi barcha korxonalar uchun yuqori rentabellikdagi ish uchun keng imkoniyatlar yaratilmaydi. Zanjirning har bir bo‘g‘inida qo‘llanilayotgan texnologiyalar, xomashyo va materiallar ichki va tashqi bozor talabiga javob beradigan tayyor mahsulotning yuqori sifatini ta’minlash imkonini bermayapti. Korxonalarning rentabelligi va moliyaviy beqarorligi tufayli zanjirning ayrim bo‘g‘inlarida "bo‘shliqlar" paydo bo‘ladi.

Bugungi kunda to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini jadal rivojlantirishni ta’minlash, xorijiy investitsiyalarni o‘zlashtirish, xom ashyoni chuqur qayta ishlash va eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarish hamda yangi ish o‘rinlarini yaratish bugungi kunning dolzarb masalalaridan hisoblanadi.

2018-2022 yillar oraligida investitsiyalar qariyb bir yarim barobar oshdi. Chet ellik investorlar tomonidan tarmoq korxonalariga qiziqish ortib bormoqda. Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti (PMTI) ma’lumotlariga ko‘ra to‘qimachilik tikuv trikotaj sanoati xalqaro savdoda qiyosiy ustunlikka ega bo‘lgan va investitsiyalardan darhol daromad olishi mumkin bo‘lgan tarmoqlar majmuilardan biri hisoblanadi. Sababi tarmoqning qiyosiy afzalliklari omillari mavjudliggi ular quydagilar:

- O‘zbekistonda ishchi kuchi boshqa mamlakatlarga nisbatan sezilarli darajada arzonligi ;
- Ichki bozorning potensial jozibadorligi aholi sonining yillik o‘sishi va iste’mol tovarlari, oziq-ovqat, to‘qimachilik va kiyim-kechaklarga bo‘lgan talabning tobora ortib borishi;
- O‘zbekiston to‘qimachilik mahsulotlari va kiyim-kechak ishlab chiqarish uchun paxta yetishtirish bo‘yicha yetarli salohiyatga egaligi;
- Tarmoqlarning hozirgi ustunligi energiya narxining nisbatan pastligi bilan bog‘liq. Biroq bu afzallik bozordan tashqari omillarga, ushbu holatda, sun’iy cheklash va energiya narxini subsidiyalash orqali asoslanadi.

To‘qimachilik sanoatini jadal rivojlantirish traektoriyasini tanlagan ko‘plab rivojlanayotgan mamlakatlar o‘z korxonalari uchun xomashyoga imtiyozli narxlar va xomashyodan ustuvor foydalanish imkoniyatini yaratadilar. Shu bilan birga, O‘zbekistonda ishlab chiqarish balanslarini ishlab chiqish va paxta tolasidan foydalanishda chuqur qayta ishlashga emas, balki uni eksport qilishga ustunlik berilyapti, bu esa o‘zbek to‘qimachilik ishchilarining yuqori sifatli paxta xomashyosidan foydalanish imkoniyatini cheklab, ularning narxini oshirmoqda.

O‘zbekistonda bir qator sabablarga ko‘ra to‘qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarish tannarxining oshishi kuzatilmoqda, bu esa ularning tashqi bozorlarda raqobatbardoshligini pasaytiradi. O‘zbekistonning kredit reytingi pastligi sababli, xorijiy kreditlar bo‘yicha foiz xarajati Xitoy, Hindiston va Pokiston kabi boshqa to‘qimachilik ishlab chiqaruvchi davlatlarga qaraganda yuqoriroq bo‘lib, ularda ham kredit olish qulayroqdir. O‘zbekistonda ishlab chiqarilmaydigan mato va aksessuarlarga bojxona to‘lovlarining yuqori darajasi, ya’ni. zamonaviy matolarni yuqori bojxona to‘lovlari bilan olib kirish mahalliy kiyim-kechak mahsulotlarining raqobatbardoshligini pasaytiradi.

Tikuvchilik va trikotaj mahsulotlarini eksport qiluvchi korxonalarning rentabelligi juda past, ko‘p hollarda xarajatlarni qoplamaydi. Bunday holatning asosiy sababi ommaviy talabga ega bo‘lgan kiyim-kechak va trikotaj mahsulotlarining o‘rtacha narxi 0,51 dan 2 AQSH dollarigacha eksport qilinishidir. Tadqiqotlarga ko‘ra, ushbu korxonalarning MDH mamlakatlariga tikuvchilik va trikotaj mahsulotlarini eksport qilish bo‘yicha kritik rentabellik darajasi 15%, Evropa va AQShga esa undan yuqori. Natijada, har yili to‘qimachilik sanoati korxonalarining taxminan 15-20 foizi iqtisodiy nochorlik va zarar ko‘rish muammolariga duch kelmoqda, ayniqsa yigiruv va to‘quv sanoatida.

Raqobatning kuchayishi va uni amalga oshirishning innovatsion shakllari va usullarining paydo bo‘lishi, tashqi muhitdagi noaniqlikning kuchayishi natijasida sanoat korxonalari oldida yangi muammolar paydo bo‘lishi korxonalarning doimiy moslashuvini talab qiladi. Shu bilan birga, korxonalar uchun ishlab chiqarish va biznes jarayonlarini optimallashtirish uchun ko‘plab imkoniyatlar ochiladi. Raqamli texnologiyalardan foydalanish sanoat korxonasining biznes modelini, uning tashqi aloqalari va munosabatlarining tabiati va shakllarini (etkazib beruvchilar, iste'molchilar, biznes sheriklar bilan) butunlay o‘zgartirishi mumkin. Raqamlashtirish iste'molchilarga ham ta'sir qiladi, ularning xatti-harakatlari va ishlab chiqaruvchilar bilan o‘zaro munosabatlarining tubdan yangi modellarini shakllantiradi. Bularning barchasi biznes yuritish, ishlab chiqarish va mehnat jarayonlarini tashkil etish, yangi shakl va usullardan foydalangan holda mijozlar va kontragentlar bilan o‘zaro munosabatlarni ta'minlashda yangi yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligini belgilaydi. Jahon amaliyoti engil sanoatda qo‘llaniladigan turli xil biznes modellarini namoyish etadi - tashqi sharoitlarning o‘zgarishiga eng moslashgan iqtisodiy sohalardan biri. Shu bilan birga, bir qator mahalliy yengil sanoat korxonalari doimiy raqobatdosh ustunliklarni yaratishga yordam beradigan samarali biznes modellarini shakllantira olmadi.

Yengil sanoat nafaqat tovar bozorlaridagi, balki ishlab chiqarish omillari – mehnat va kapital bozorlaridagi tarmoqlararo raqobatga ham bardosh berishi kerak. To‘qimachilik, kiyim-kechak, charm-mo‘ynali buyumlar ishlab chiqarish xarajatlari tarkibida, albatta, sanoat ishlab chiqarishining boshqa tarmoqlarida bo‘lgani kabi moddiy xarajatlar ham ustunlik qiladi. Shu bilan birga, mehnat xarajatlari katta ulushni egallaydi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, eksportga yo‘naltirilgan to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarishni tashqi bozor talablari asosida tashkil etish quyidagi vazifalarni hal qilishni taqozo etadi:

iqtisodiy rag‘batlantirishni kuchaytirish, eksport mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarni qo‘llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish va diversifikatsiya qilish;

amaldagi standartlashtirish va sertifikatlashtirish tizimini qayta tashkil etish, xalqaro sifat standartlariga asoslangan ISO 9000 seriyali sifat menejmenti tizimini joriy etish;

assortimentni yangilash va kengaytirish, dizayn ishlarini rivojlantirish;

maqsadli bozorlarga mos infratuzilmani yaratish orqali xalqaro tovar bozorlarida marketing tadqiqotlari samaradorligini oshirish;

eksport mahsuloti ishlab chiqaruvchilarni ularning faoliyati uchun zarur ma’lumotlarni taqdim etish orqali qo‘llab-quvvatlash;

xorijiy kapitalni jalb qilish uchun qulay sharoitlar yaratish.

Bozor talablarining o‘zgarishi sharoitida to‘qimachilik korxonalarida eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarishni tashkil etishda ishlab chiqarish dasturini doimiy ravishda rejalashtirish maqsadga muvofiqdir. Korxonada uzluksiz rejalashtirish iqtisodiy-matematik modellar yordamida rejalashtirish davrida har bir mahsulot turini ishlab chiqarish hajmlarini aniqlashga, korxonaning barcha mavjud resurslaridan samarali foydalanishga, shuningdek, mahsulotlarni xaridorlarga o‘z vaqtida yetkazib berishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Razikov A. Perfection of the mechanism of attracting foreign investments in light industry of the Republic of Uzbekistan // European journal of economics and management sciences. 2016. №3. P. 15-17.

Xalmatov, T. (2023). Rivojlangan davlatlar milliy iqtisodiyotida yengil sanoat korxonalari holatining tahlili. Iqtisodiyot Va ta’lim, 24(1), 456–462. https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss1/a71

“O‘zto‘qimachilisanoat” uyushmasi hisobotlari